

De Mariakerk te Buitenpost

Het dorp

Buitenpost is van oorsprong een agrarisch wegdorp. Aan de Voorstraat concentreerde zich aanvankelijk de bebouwing van het dorp. Het 'grietenijbestuur' kwam, na eerst in Augustinusga gevestigd te zijn, in Buitenpost bijeen. Het grietenijhuis werd in 1827 aan de Voorstraat gebouwd, waar ook adel en patriciërs hun deftige woningen en staten hadden.

Nabij het station van Buitenpost bouwden eind 19^e eeuw goeude burgers hun notabele woningen en in de 20^e eeuw werd het dorp in het noordelijk gedeelte flink uitgebreid. Rond het dorp werden boerderijen gebouwd in een agrarische omgeving. Westelijk van Buitenpost kwam in 1927 een kazerne van de marechaussee. Die ordebewakers werden er gedetacheerd om de soms onrustige en in elk geval eigengereide heidedorpen in het zuiden en westen van de gemeente in de gaten te houden.

In 1945 kreeg Buitenpost er een dorp bij: Lutjepost, in het verleden een van de acht karspelen, waar de gemeente zijn huidige naam aan heeft te danken.

De kerk

bouwgeschiedenis

Op vrijdag 28 mei 2021 is de laatgotische Mariakerk aan het bestand van de Stichting Alde Fryske Tsjerken toegevoegd. Een kerk die een belangrijke status had in de regio. Dat is te zien aan de grootte van het kerkgebouw en aan de bewaard gebleven middeleeuwse onderdelen met een bijna museale status.

De naam Mariakerk is niet origineel. De patroonheilige van de vroegere parochie is onbekend. Omdat een steen in de kerkmuur het opschrift en het bouwjaar draagt: I H S. MARIA / MCCCCXCVI (Jezus Maria, 1496) is in 2008 gekozen voor de naam Mariakerk.

Na een brand is het laatgotische gebouw, volgens het opschrift op een andere steen in de jaren 1611-1613 herbouwd. Na de herbouw werd het exterieur gewit, maar de 'ALDE WITE', zo werd het gebouw in de volksmond vaak genoemd, verloor deze kleur bij de restauratie van 1949-1950.

de toren

Het oudste deel van de Mariakerk is de toren. Dat is te zien aan de kloostermoppen van rond 1200. In de 16^e eeuw is de toren verhoogd en kreeg pas in 1956 na een blikseminslag een puntig 'tentdak'. De forse muren, met onderaan een dikte van ruim twee meter, zijn gevuld met keien en puin, Lange tijd heeft de benedenruimte met zijn grote nissen als '*hûnegat*' gefungeerd.

De uit 1883 daterende klok is tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers gevorderd. De huidige luidklok is na een blikseminslag hergoten door de firma Van Bergen uit Heiligerlee.

het kerkgebouw

Het kerkgebouw, zoals reeds vermeld uit 1611, is veel jonger dan de toren. Op de oostmuur van de toren is door sporen nog zichtbaar dat de nieuwe kerk lager uitviel dan de vorige. Men hergebruikte de stenen en bepleisterde het gebouw met een rode stuclaag om het minder fraaie metselwerk te camoufleren. In een *venster aan de noordzijde* is nog een stukje van dit pleisterwerk te zien.

Aan de zuidzijde bevinden zich grote spitsboogvensters. Naar de noordzijde zijn die op twee na dichtgemetseld. De steunberen aan de zuidoostzijde dateren uit ongeveer 1500.

het interieur

Het interieur wordt gedekt door een blauwgroen geschilderd balkenplafond.

Van de middeleeuwse inrichting bleven enkele onderdelen bewaard: doopvont, altaarsteen met relikwieholte.

Het *stenen doopvont* uit de tweede helft van de 15^e eeuw is voorzien van gebeeldhouwde reliëfs:

- Petrus met sleutel,
- Paulus met zwaard,
- een pelikaan en het Lam Gods als symbolen van Christus.
- Het Lam draagt een kruisvaan en uit zijn borst vloeit bloed in een kelk als verwijzing naar de eucharistie.
- De kuip wordt gedragen door vier atlanten (mannelijke figuren die worden gebruikt als dragend element). Het getal vier heeft vermoedelijk betrekking op vier levensfasen.

In het koor is een ***altaarplaat*** of mensa van rode zandsteen tentoongesteld. Deze plaat met vijf wijdingskruisjes is evenals het doopvont tijdens de Reformatie beschadigd. Aan de voorzijde is de ***relikholte*** nog duidelijk zichtbaar.

De overige inventaris stamt uit de tijd na de Reformatie.

Met name de 18^e eeuwse kleurige ***rouwkassen met daaronder rouwborden*** tussen de koorvensters springen in het oog. Op de eerste rouwkas links staat de naam van Baudina Lucia Aebinga van Humalda (†1777).

De meest bijzondere rouwkas daarnaast is die van haar echtgenoot Martinus van Acronius (†1780). De decoratie op zijn rouwkas verwijst niet alleen naar de sterfelijkheid van de mens, maar met name naar zijn militaire loopbaan. Op het bord zien we: zandloper, siervazen fakkels, zeisen, een doodskop en krijgsattributen: een harnas, twee stalen handschoenen, een helm met pluimen, een zwaard, sporen en een wapenrok met het Acronius-wapen. Het bord wordt omlijst met blauwwitte vaandels, lansen, kanonnen en trommels. Zelfs de pompstokken, waarmee het kruit aangestampt wordt, ontbreken niet.

Op de andere rouwkassen staan namen uit de geslachten Scheltinga, Kinnema, Haersma en Bouricius.

De vier *rouwborden* werden in de 17^e eeuw in de begrafenisstoet megedragen. Daarna hingen deze geruime tijd aan de gevel van het huis, waarna ze een plek kregen in de kerk.

Aan de zuidwand bevindt zich een door een *doophek* omgeven *preekstoel* uit 1769 met een eenvoudige versiering in rococostijl. De koperen lezenaar draagt de initialen FR ter herinnering aan ds. Frans Rondaan en aan de trap is een draaibare arm met een messing doopschaal bevestigd.

Tegenover de preekstoel staan vijf *herenbanken* uit de 17^e en 18^e eeuw. Twee ervan zijn overhuifd en voorzien van een familiewapens. De overhuifde herenbank (de meest oostelijke) is die van de mailie Scheltinga-Kinnema. Deze heeft een opzetstuk in de vorm van een Griekse tempel en met op de beide hoeken een obelisk. Livius van Scheltinga werd in 1653 grietman van Achtkarspelen. Hij en zijn echtgenote Wisck van Kinnema zijn beiden in de kerk begraven.

De tweede in barokstijl rijk versierde herenbank is die van de familie Bouricius-Van Vierssen. Cornelius Livius van Bouricius diende als luitenant te paard onder de prins van Oranje. In 1739 trouwde hij met Elske van Vierssen. Later was hij ontvanger-generaal te Buitenpost.

Het orgel

In 1877 kreeg de kerk het door Lambertus Dam gebouwde orgel. Het instrument heeft twee klavieren. Daarmee worden een hoofd- en een bovenwerk bespeeld met totaal achttien registers. In 1974 werd een pedaal met vier registers toegevoegd. De kas wordt gekenmerkt door een groot boven- en een klein onderfront. In het snijwerk van de vleugelstukken aan de zijkant zien we wijnranken, druiventrossen en anderen vruchten. In het midden ervan staat een vergulde vogel op het punt om op te vliegen.

Hoofdmanuaal, C-g'''		Bovenmanuaal, C – g'''		Pedaal, C- d'		Werktuiglijke registers
Viola D	16'	Salicionaal	8'	Subbas	16'	Koppels:
Prestant	8'	Viola da Gamba	8'	Prestant	8'	P-HW,HW-BW
Bourdon	16'	Roerfluit	8'	Octaaf	4'	Tremulant
Holpijp	8'	Salicet	4'	Bazuin	16'	2 afsluiters
Octaaf	4'	Fluit Travers	4'			Windloser
Quinprestant	3'	Quinfluit	3'			Afsluiting Hoofdwerk
Octaaf	2'	Gemshoorn	2'			Afsluiting Bovenwerk
Roerfluit	4'	Clarinet	8'			
Cornet sterk D	3'					Stemming: gelijkzwevend
Trompet B/D	8'					Toonhoogte: a1 = 435 hz

Literatuur:

- Aldus is opgeschilderd, Middeleeuwse muurschilderingen in Friese kerken, 1100 – 1600, Marieke van Zanten STAF 1999
- Buitenpost, De Hervomde Kerk, S. ten Hoeve, Kerkbeschrijving 1984
- De Friese Elfkerkentocht , Justin Kroesen, Leeuwarden 2018
- De Mariakerk van Buitenpost, Willem Hansma, Tijdschrift Alde Fryske Tsjerken, juni 2021
- Pelikaan en Phoenix, H. A. van Duinen, Keppelstok STAF, december 2000

8 oktober 2022

Piet Wouda